

IMAGINEA BASARABIEI DIN ANUL 1848 ÎN SCRISORILE LUI IVAN AKSAKOV

Nadejda IVANOV

Doctor în filologie

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM

E-mail: ivanovnadejda1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0451-444X>

THE IMAGE OF BESSARABIA IN 1848 IN THE LETTERS OF IVAN AKSAKOV

Scrisori din Basarabia de Ivan Aksakov (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014), un volum îngrijit, prefațat, adnotat de profesorul universitar ieșean Leonte Ivanov, are o deosebită valoare documentară și literară. E un tezaur cultural, ce ilustrează situația Basarabiei din anul 1848. Ivan Aksakov a sosit pe meleagurile basarabene cu scopul oficial de a inspecta, pentru Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei, magaziile de pâine și școlile evreiești, însă scopul adevărat, secret, era să studieze schisma și starea de spirit a schismaticilor după înființarea Mitropoliei Ortodoxe de Rit Vechi de la Fântâna Albă, în urmă cu doi ani.

Scrisorile propriu-zise sunt precedate de o serie de articole informative despre viața și activitatea scriitoricească a lui Ivan Aksakov, începând cu nota despre cele două generații de scriitori cu numele Aksakov: Serghei Timofeevici și copiii acestuia: Konstantin, Ivan și Vera, care, susține autorul, „sunt aproape necunoscuți în mediul literar românesc” (p. 7), dar foarte apreciați în Rusia. Ulterior, cercetătorul analizează contextul politic sufocant din Rusia: represiunile lui Nikolai I îndreptate împotriva intelectualității, sistemul politic defect, legile prost alcătuite, funcționarii

incompetenți, toate acestea l-au determinat pe Ivan Aksakov să accepte misiunea de inspector al Ministerului de Interne, cutreierând Rusia, „din Astrahan până la Kaluga și din Basarabia până-n gubernia Iaroslav” (p. 11). Astfel, plecările în misiuni politice, în mare parte, reprezintă o posibilitate de evadare din mediul sufocant moscovit și regăsirea intimității creatoare, în ciuda drumurilor lungi și obositoare: „Cei zece ani de serviciu, notează Leonte Ivanov, ca și călătoriile pe cont propriu de mai târziu, l-au ajutat nu doar să-i înțeleagă pe cei din jur, ci s-au dovedit beneficiu și pentru literatură: în urma acestor itinerare au rezultat câteva din cele mai bune studii ale sale, pe teme dintre cele mai diverse, precum depopularea Rusiei, rivalitatea dintre Moscova și Petersburg, istoria zemstvei, relația Rusiei cu Occidentul, destinul acesteia, caracterul rușilor, chestiunea evreiască, comerțul din imperiu și multe, multe altele” (p. 18).

În alt paragraf, prefațatorul scoate în relief valoarea *Scrisorilor către cei de-acasă* ale lui Aksakov, care l-au consacrat drept un cronicar excelent al acelor timpuri, interesat nu doar de Rusia culturală, de anumite curente literare, sociale, ci și de temele mai incomode, ascunse sub preș: neajunsurile Rusiei, abuzurile, nedreptățile. Astfel, ochiul atroce, exigent, curios să vadă „dincolo de paravan” a oferit un jurnal impresionant, cu diverse portrete umane, descrieri ale locuințelor, prezentări ale situației sociale, pe care Leonte Ivanov le poate compara doar cu *Jurnalul de scrisori* al lui F.M. Dostoievski: „Autorul *Jurnalului* e mai orgolios, mai pățimaș, în vreme ce semnatarul *Scrisorilor* e o fire contemplativă, meticuloasă, așezată. Ritmicitatea textului dostoievskian este dată de zbuțuirea ideilor, de rezolvarea uneia sau alteia dintre probleme, în vreme ce discursul lui Aksakov e, în mare parte, liniar, fără mari digresiuni, ordonat cronologic, ritmul intern fiind asigurat de încheierea unei epistole și începerea alteia noi...” (p. 21).

Prezentarea îngrijitorului de ediție continuă cu un tabel cronologic detaliat, cuprinzător de date importante care vin să completeze tabloul informativ despre Ivan Aksakov. Prin urmare, cititorului i se oferă o claritate despre contextul social-politic, condițiile, motivele călătoriei și ale investigației, scopul scrisorilor, intenția, dar și atitudinea emițătorului față de Basarabia și locuitorii ei. Indiscutabil, fără această contribuție documentară extinsă a lui Leonte Ivanov, de la începutul cărții, fără notele explicative de subsol, scrisorile pierdeau mult din valoarea lor documentară și literară, rămânând, până la urmă, neclarificate.

În *Scrisorile din Basarabia*, redactate în perioada noiembrie – decembrie 1848, Ivan Aksakov prezintă felul de a fi al locuitorilor din diferite regiuni ale Basarabiei, le analizează vestimentația, locuințele, bucatele, specificul comportamental, amintește analitic de unele date istorice, amănunte geografice, despre relief și climă. Nu ezită să fie atent și la limbă, tradiții, obiceiuri, religie. Reușește să prezinte cu maximă precizie detalii ce vizează numărul de locuitori ai orașului, numărul de biserici,

școli, biblioteci, teatre ș.a., cu descrierea structurii guvernamentale, arhitecturale, geografice a localității. Impresionant, în acest sens, este prezentat orașul Chișinău din anul 1848, pe care Ivan Aksakov îl vede mai modernizat decât acum zece ani: „Orașul este deosebit de pustiu, iar viață în el prea puțină. Aproape că nu întâlnești persoane care să se plimbe; aici nu există guvernator militar (acesta se află la Odessa, unde îndeplinește funcția de general-guvernator), de aceea societatea e lipsită de principalul punct de coeziune și activitate. [...] Casele de aici nu sunt prea înalte, toate din piatră, în bună parte văruite, neimpunătoare, acoperite cu țiglă, acoperișurile – aproape toate plane; nici un fel de lux; în cameră totul e simplu și modest...” (p. 54). În aceeași ordine de idei, autorul scrisorii menționează aici că nu mai întâlnea boieri moldoveni, pentru că aceștia au trecut în mare parte în Moldova, iar tineretul își făcea studiile la Viena, Paris, formând un tip ciudat de educație – „italiano-greco-slavo-turco-francez” (p. 54).

În scrisorile sale, Ivan Aksakov, de mai multe ori, accentuează comportamentul evreilor din Basarabia, specificul acestui popor, admirându-le perseverența de a rămâne un popor unit, autonom și axat pe educație: „Evreii-fanatici solicită asemenea privilegii, cum nu le are nici măcar mujicul rus din guberniile noastre, amenințând că, în caz contrar, mulți vor pleca peste graniță. (...) Cu toate acestea e un popor inteligent. Aici am analizat cu atenție solida lor organizare interioară: se înțelege, întreaga lor tărie nu stă în obiceiuri, nici în limbă, nu (...) tăria lor stă în religie! Oricât ar fi de îngrădiți, se ajută strașnic unul pe altul; își fondează ei singuri, fără ajutor guvernului, spitale, școli” (p. 56). Mai târziu, Ivan Aksakov mai menționează că, prin târgurile orașului, majoritatea deținătorilor de mărfuri sunt evreii, care se dovedesc a fi niște vânzători activi și înverșunați.

Meleagurile Basarabiei s-au dovedit deosebit de prielnice și pentru rușii strămutați aici, care „au devenit bogătași în toată regula, numai că prețul scăzut al vinului îi distrug: beau în disperare” (p. 63). Cu toate acestea, rușii mai au de învățat de la moldoveni, afirmă poetul cu referire la menținerea curățeniei în case: „nu i-ar strica nici rusului să trăiască în ceva mai multă curățenie; gândacii poți să-i aduni într-un colț și să-i strivești pe perete, cum procedează destui de-ai noștri” (p. 64). Când ajunge să viziteze Bugeacul, Aksakov se bucură nespus să regăsească vorbitori de limba rusă, caracterizându-i mai inteligenți și mai organizați decât moldovenii din nordul Basarabiei: „În Bugeac, aproape că nu veți întâlni moldoveni; veți vedea pretutindeni fețe inteligente, dârze, ținuta viguroasă a rușilor; pretutindeni veți putea auzi graiul curat rusec” (p. 127).

Aflat în deplasare în satul Zberoaia, scriitorul se miră cum un râu atât de îngust precum este Prutul devine o frontieră în calea extinderii Imperiului Rus, „opune rezistență Rusiei, celei care s-a întins atât de departe și de larg”. O situație politică actuală și acută, din păcate, și în zilele noastre este descrisă în fragmentul ce urmează: „Țărmlul opus este moldovenesc: aceleași sate se zăresc în depărtare,

aceeași limbă, doar că dincolo e deja altceva. Influența rusească s-a așternut asupra Basarabiei, asupra poporului însuși. Aici, în această regiune de frontieră, se simte viu, mai intens umbra binefăcătoare a puterii rusești, dar nu există nici cea mai mică umbră de bunăvoință” (p. 70).

Trebuie menționat faptul că Ivan Aksakov, pe lângă faptul că suscită interesul cititorului cu descrieri exacte despre situația sociopolitică controversată a guberniei, viziunile confuze ale moldovenilor față de suveranul lor rus, față de legile scrise doar în limba rusă, în ciuda faptului că majoritatea n-o cunosc, creionează portrete umane memorabile, ce exprimă fractura identității naționale, cauzată de influența popoarele străine: „În ciuda terminației rusești a numelui de familie [Bodarev], acesta era un moldovean get-beget. E în vârstă, holtei, de vreo 65 de ani, umblă în straie moldovenești sau aproape turcești, în fes și veston, totuși vorbește, chiar dacă nu suficient de bine, rusa, în schimb cunoaște limbile turcă și greacă. (...) îi urăște din toată inima pe turci, e atașat de Rusia, chiar dacă nu-i prea place cârmuirea rusă, ocărăște tineretul moldovean franțuzit și e deosebit de ospitalier” (p. 84-85).

Scriitorul Ivan Aksakov descrie captivant fiecare localitate în care ajunge, însă situația din județul Hotin l-a mâhnit cel mai mult. Deși magaziile sunt pline de pâine, locuitorii sunt extrem de săraci, înfomețați, „orașul e urât, casele în mare parte vechi, construite încă de turci. [...] căpetenia orașului și procurorul însă sunt oameni cumsecade, pe când ceilalți funcționari, niște dobitoci sadea” (p. 98-99).

Volumul conține *Anexe* în care sunt prezentate rapoartele detaliate din misiunea secretă a lui Nadejdin și Aksakov, publicate în 1888. Nikolai Nadejdin redă modul de viață al lipovenilor din Moldova, Valahia și Imperiul Otoman (Dobrogea) de la jumătatea secolului al XIX-lea, analizează obiceiurile și modul de viață al schismaticilor. De asemenea, găsim raportul oficial al lui Ivan Aksakov despre modul cum au reacționat ortodocșii de rit vechi după înființarea Mitropoliei la Fântâna Albă. Prin urmare, scriitorul Aksakov ajunge la concluzia că în spațiul basarabean e nevoie de agenți de încredere, care să urmărească relațiile sectanților, preoții – să dețină o pregătire specială, care să-i ajute să acționeze împotriva schismaticilor, să apeleze la relațiile mai strânse cu ierarhii slavi din Turcia și Austria, care se bucură de un respect deosebit în fața schismaticilor, pentru a le influența mai ușor opinia.

În concluzie, fără îndoială, cartea prezintă un interes deosebit pentru istorici, literați, antropologi, dar și pentru cei care sunt pur și simplu curioși să descopere situația sociopolitică a Basarabiei din 1848 și imaginea basarabeanului în viziunea scriitorului rus Ivan Aksakov.